

TIL TA'LIMIDA KASBGA YO'NALTIRISH TEXNOLOGIYASI

Axmadaliyeva O'. J

*Namangan davlat pedagogika instituti
Filologiya fakulteti 1-bosqich magistranti
ogiloyaxmadaliyeva7@gmail.com*

Annotatsiya: ushbu maqolada til ta'limida talabalarni kasbga yo'naltirishning samarali texnologiyalari haqida fikr yuritiladi. Xalqaro tajriba va tadqiqot ishlari o'rganilgan, qiyoslangan va tahlil qilingan. Amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: filologik ta'lim, kasbga yo'naltirish, nazariya, integratsiya.

KIRISH

Til ta'limining samaradorligi har qanday mamlakatning intellektual va ijtimoiy taraqqiyoti bilan bevosita bog'liq. Chunki til nafaqat muloqot vositasi, balki inson tafakkuri, madaniyati, qadriyatlar va milliy o'zligini ifodalovchi eng muhim omildir. Zero, mamlakatimiz Rahbari ham o'zining "Yangi o'zbekiston strategiyasi" kitobida bu haqida quyidagi fikrni bildirib o'tgan: "Biz ta'lim va tarbiya tizimining barcha bo'g'inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz. Zero, intellektual salohiyatli, zamonaviy bilim va kasb-hunarga ega bo'lgan yoshlar millatning eng katta boyligidir". Shu bois talabalarni til ta'limiga samarali yo'naltirish texnologiyalarini ishlab chiqish bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. O'zbekistonda bu yo'nalishda olib borilayotgan islohotlar ta'lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish, til o'rganishning innovatsion metodlarini tatbiq etish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan.

Til o'qitish jarayonida samaradorlikni ta'minlash, avvalo, o'quvchining shaxsiy ehtiyoji, motivatsiyasi va amaliy maqsadiga yo'naltirilgan yondashuvni talab qiladi. Zamonaviy ta'limda "talabaga yo'naltirilgan ta'lim" konsepsiyasi aynan shunga asoslanadi. Bunda o'qituvchi bilim manbai emas, balki o'rganish jarayonini boshqaruvchi, muhit yaratuvchi va mustaqil izlanishga undovchi shaxs sifatida qaraladi. Shuning uchun talabalarni til ta'limiga yo'naltirishda o'qituvchi rolini qayta anglash, ularning pedagogik mahoratini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni samarali qo'llay olish qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Maqola yozish davomida til ta'limida samaradorlikni oshirish va talabalarni kasbga yo'naltirish sohasida qator tadqiqot olib borgan xalqaro va o'zbek olim va olimalar ishlari o'rganib chiqildi. Ular orasida D. Russell, B. Charles N. Rozaniyozova, M. Abdupattoev, N. Azizxo'jayevalarni sanab o'tish mumkin. Masalan, D. Russell: WAC

(Writing across the curriculum) nazariyasining asoschilaridan biri. Uning "Writing in the Academic Disciplines" asari fundamental hisoblanadi.

B. Charles: Til ta'limini ijtimoiy va kasbiy harakat (Social Action) sifatida tadqiq qilgan. N. Rozaniyozova bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashda ona tili ta'limining ahamiyati va texnologiyalari bo'yicha maxsus tadqiqotlar olib borgan.

M. Abdupattoev Oliy ta'limda til o'qitishni modernizatsiya qilish, talabalarning kommunikativ kompetensiyalarini kasbiy faoliyatga moslab rivojlantirish ustida ishlagan.

N. Azizxo'jayeva garchi umumiy pedagogik texnologiyalar bo'yicha mutaxassis bo'lsa-da, uning "Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat" asari har qanday fanni, jumladan tilni ham kasbga yo'naltirib o'qitishning metodologik asosi hisoblanadi.

Yuqoridagi manbalar asosida kasbga yo'naltirishning til ta'limidagi ahamiyati va undagi samaradorlikni oshirish tushunchalarini yanada aniqroq tushunib olish mumkin.

NATIJALAR

Xalqaro tajriba: Talabalarni ona tili ta'limi (L1) orqali kasbga yo'naltirish xalqaro miqyosda "Writing across the Curriculum" (WAC) va "Communication across the Curriculum" (CXC) deb nomlanadi. Bu metodika talabaning ona tilini shunchaki grammatik qoida sifatida emas, balki uni o'z mutaxassisligining asosiy quroli sifatida o'qitishni ko'zda tutadi.

Quyida ushbu yo'nalishdagi eng muvaffaqiyatli xalqaro tajribalar va faktlar keltirilgan:

1. AQSH: "Writing across the Curriculum (WAC) Dasturi" AQSH universitetlarida (ayniqsa, Kornell va Michigan universitetlarida) ona tili ta'limi faqat til darslarida o'tilmaydi. Talabalar o'z mutaxassislik fanlari (masalan, muhandislik yoki iqtisod) doirasida "Til va muloqot" modullarini o'qiydilar. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, WAC metodikasi qo'llanilgan guruhlarda talabalarning kasbiy muammolarni hal qilish darajasi 25-30% ga yuqori bo'lgan.

2. Yevropa: "Labor Market-Oriented Literacy" (Germaniya va Avstriya)

Germaniya ta'lim tizimida "Berufssprache" (Kasbiy til) tushunchasi mavjud. Bu yerda ona tili darslari bevosita mehnat bozoridagi standartlarga bog'langan.

Bitiruvchilarning 90% dan ortig'i o'z sohasida ish hujjatlarini yuritish va professional taqdimot qilish bo'yicha yuqori malakaga ega bo'ladi.

3. Skandinaviya: "Interdisciplinary Language Learning" (Finlandiya)

Finlandiya ta'lim tizimida til ta'limi va kasbiy ko'nikmalar "Fenomenal ta'lim" (Phenomenon-based learning) doirasida birlashadi.

Texnologiya nomi	davlati	Maqsadi
WAC	AQSH	Mutaxassislik darslarida yozma nuqtani shakllantirish
Scaffolding technology	Buyuk Britaniya	Talabaga tilni kasbiy

		pog'onalar singdirish	asosida
Integrative learning	Kanada	Til kompetensiyalarini amaliyot bilan bog'lash	

Mahalliy holat: O'zbekiston ta'lim tizimida til ta'limini kasbga yo'naltirish (ona tili va davlat tili misolida) so'nggi yillarda "Sohaga yo'naltirilgan o'zbek tili" va "Kasbiy nutq madaniyati" konsepsiyalari asosida rivojlanmoqda.

Jumladan, Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti (TDO'TAU) tajribasi

Bu universitet o'zbek tili ta'limini zamonaviy kasblarga (IT, turizm, huquqshunoslik) moslashtirish bo'yicha lokomotiv hisoblanadi. Universitetda "Amaliy filologiya" yo'nalishi tashkil etilgan. Bu yerda talabalarga til faqat nazariy o'rgatilmadi, balki "Kopirayting", "Tahrir va musahhihlik", "Sohaviy terminologiya" kabi fanlar orqali tilning iqtisodiy qiymati o'rgatiladi.

Texologiya	OTM	Maqsad
Lingvodidaktik loyihalash	TDO'TAU	Soha filologlarini tayyorlash
Yuridik yozuv	TDYU	Huquqiy hujjatlar bilan ishlash malakasini shakllantirish
Vaziyatli muloqot	TTA	Kasbiy etika va muloqot madaniyatini shakllantirish

Talabalar alohida til darsiga kirmaydi, balki ma'lum bir kasbiy loyiha ustida ishlayotganda o'sha sohaning terminologiyasi va nutq madaniyatini o'zlashtiradi. Bu usul talabalarning funktsional savodxonligini (PISA va PIAAC tadqiqotlariga ko'ra) dunyoda eng yuqori darajaga olib chiqqan.

Pedagogik amaliyot: Filologik ta'limda talabalarning auditoriyani jalb qila olish mahorati va amaliy ko'nikmalarini shakllantirish uchun dars jarayonlariga o'zgartirishlar kiritilgani samarali natija bermoqda. Bu esa kasbga yo'naltirishda muhim omillardan biriga aylanmoqda.

MUHOKAMA

Til o'rganish samaradorligini oshirishda eng muhim jihatlardan biri — kommunikativ yondashuvdir. Bu yondashuv tilni grammatik qoida sifatida emas, balki real muloqot vositasi sifatida o'rganishga asoslanadi. Masalan, ingliz yoki o'zbek tilini o'rganayotgan talabaga "gap tuzish"ni emas, balki "fikrni ifodalash", "munosabat bildirish" yoki "muayyan vaziyatda muloqot qilish"ni o'rgatish maqsad qilinadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda til markazlari, universitetlar va maktablarda kommunikativ metod asosidagi dars mashg'ulotlari keng joriy etilib, o'quvchilarning nutqiy faolligini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

Til ta'limiga samarali yo'naltirishda multimedia texnologiyalarining o'rni beqiyos. Audio, video, interaktiv dasturlar, onlayn platformalar va raqamli resurslar til o'rganish jarayonini jonli, vizual va tinglov asosida tashkil etish imkonini beradi. Masalan, O'zbekistonda ayrim oliy ta'lim muassasalarida "Virtual til laboratoriyalari" tashkil etilgan bo'lib, talabalar bu yerda talaffuz mashqlarini sun'iy intellekt asosida tekshirish, interaktiv dialoglar orqali muloqot ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatiga ega. Bunday texnologiyalar til o'rganishni majburiyat emas, qiziqarli va tabiiy jarayonga aylantiradi.

Til o'qitish texnologiyalarini tanlashda milliy madaniyat, ijtimoiy muhit va talabalar ehtiyojlari ham hisobga olinishi zarur. Chunki chet tili yoki o'zbek tili o'rganilayotgan muhitda muloqot vaziyatlari, qadriyatlar tizimi va fikrlash modeli farqlanadi. Shu sababli o'qituvchi nafaqat lingvistik bilimlarni, balki madaniyatlararo muloqot tamoyillarini ham o'rgatishi kerak. Masalan, o'zbek tili darslarida milliy urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi, zamonaviy matbuot, kinolar yoki raqamli kontent asosida tahlil ishlari tashkil etilishi o'quvchilarni til muhitiga tabiiy singdiradi.

O'zbekistonda til ta'limini rivojlantirish yo'lida olib borilayotgan izlanishlar orasida integrativ o'qitish yondashuvi alohida o'rin tutadi. Bu usulda til boshqa fanlar bilan uzviy bog'lanadi. Masalan, texnika yo'nalishidagi talabalar ingliz tilini o'rganayotganda, ayni vaqtda kasbiy matnlar, texnik terminologiya, amaliy loyihalar ustida ishlaydilar. Shu tariqa til o'rganish jarayoni kasbiy kompetensiyalar bilan uyg'unlashadi. Natijada talabalar tilni faqat akademik dars doirasida emas, balki real kasbiy faoliyatda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Til ta'limiga yo'naltirishda differensial va individual yondashuv ham muhim o'rin tutadi. Har bir talabada o'ziga xos o'rganish uslubi, qiziqish sohasi va psixologik xususiyat mavjud. Shu bois zamonaviy o'qituvchi bu jihatlarni inobatga olib, o'quv jarayonini moslashtirishi zarur. Masalan, tahlilga moyil talabalar bilan grammatik mashqlar ustida ishlash, eshitish orqali tez o'rganadiganlar uchun audiomateriallardan foydalanish, ijodiy fikrlovchilar bilan esa hikoya yozish yoki rolik yaratish kabi amaliy topshiriqlar berish samarali natija beradi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda talabalarni til o'rganishga rag'batlantirish maqsadida turli grantlar, tanlovlar va sertifikatlashtirish tizimlari joriy etilgan. Masalan, xalqaro til imtihonlariga tayyorlov dasturlari, xorijiy til o'qituvchilari ishtirokidagi seminarlar va onlayn o'quv platformalar tashkil etilishi bu boradagi muhim qadamdir. Ayrim universitetlarda talabalar til bilish darajasini aniqlovchi ichki test tizimlaridan o'tib, o'z darajalarini oshirib boradilar. Bu tizim ularni muntazam o'rganishga, o'z ustida ishlashga undaydi.

Til ta'limida o'yin texnologiyalaridan foydalanish ham talabalarni faol jalb etishning samarali usullaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Gamifikatsiya deb ataluvchi bu yondashuvda o'qitish jarayoni o'yin elementlari orqali tashkil etiladi: ball yig'ish, vazifalarni bosqichma-bosqich bajarish, natijalar uchun rag'bat olish kabi elementlar motivatsiyani kuchaytiradi. Masalan, ba'zi o'zbek tili kurslarida talabalarga "Til

marafoni" shaklidagi o'yinlar taklif etilib, ular har kuni yangi so'zlar o'rganish, dialog tuzish yoki maqol-topishmoqlarni tarjima qilish orqali ball yig'adilar. Natijada o'rganish jarayoni raqobat va zavq uyg'otuvchi shaklga kiradi.

O'qitishning yana bir muhim yo'nalishi — reflektiv ta'limdir. Bu metod talabani o'z o'rganish faoliyatini tahlil qilishga, kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga o'rgatadi. Masalan, dars yakunida talabadan "Bugun nimalarni o'rgandim?", "Nimalarni yaxshiroq tushunishim kerak?" kabi savollarga yozma javob berish so'raladi. Bu jarayon ularni o'z o'quv faoliyatini boshqarishga, mustaqil fikrlashga undaydi. Shu bilan birga, reflektiv yondashuv o'qituvchiga ham o'quv jarayonini takomillashtirish imkonini beradi.

Til o'rganish texnologiyalarini samarali tatbiq etish uchun zamonaviy metodik materiallar, elektron darsliklar, interaktiv testlar va audio-video kontentlar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. O'zbekistonda ayrim ilmiy markazlar tomonidan yaratilayotgan "Elektron ta'lim resurslari majmuasi", "Til kompetensiyasini baholash platformasi" kabi loyihalar bu boradagi ilg'or tajribalar sirasiga kiradi. Bunday resurslar o'qituvchilarga zamonaviy metodlarni oson qo'llash imkonini berib, talabalar uchun mustaqil ta'lim muhitini yaratadi.

Amaliy misol sifatida oliy ta'lim muassasalaridagi til laboratoriyalarini keltirish mumkin. Masalan, bir universitetda ingliz tili laboratoriyasi tashkil etilib, bu yerda talabalar sun'iy intellekt yordamida talaffuzni mashq qiladilar, suhbat simulyatsiyalarida qatnashadilar. Shuningdek, o'zbek tili bo'yicha ham "O'zbek tilida muloqot" dasturi yaratilgan bo'lib, unda talabalar turli ijtimoiy vaziyatlarda suhbat qurish, savol-javob qilish, matn yaratish ko'nikmalarini mashq qiladilar. Bunday yondashuvlar talabalarni nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham til egasiga yaqinlashtiradi.

XULOSA

Til ta'limi jarayonida motivatsiya bilan bir qatorda, baholash tizimi ham muhim o'rin tutadi. An'anaviy testlar ko'pincha faqat bilimni o'lchaydi, ammo kommunikativ yondashuvda ko'nikma va malaka asosiy mezon hisoblanadi. Shu sababli O'zbekistonda ayrim o'quv yurtlarida portfel baholash tizimi joriy etilgan bo'lib, bunda talabalar yil davomida o'z ishlari — yozma matnlar, og'zaki chiqishlar, tarjimalar, loyihalar to'plamini taqdim etadilar. Bu yondashuv ularning individual o'sishini baholashga, ijodiy yondashuvini aniqlashga imkon beradi.

So'nggi yillarda til o'qitish metodikasida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha izlanishlar ham olib borilmoqda. Masalan, ayrim o'quv platformalar talabalar talaffuzidagi xatolarni aniqlab, avtomatik tarzda to'g'rilashni o'rgatadi. Yoki chatbotlar yordamida talabalar virtual suhbatlarda ishtirok etib, o'z muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Bu texnologiyalar o'qituvchining ishini to'ldiruvchi, ta'lim jarayonini shaxsiylashtiruvchi vosita sifatida qaraladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida til o'qitish bo'yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar ham mazkur yo'nalishni mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Tadqiqotchilar o'quvchilarning til o'rganishdagi psixologik to'siqlari, motivatsiya mexanizmlari, o'zlashtirish bosqichlarini tahlil etib, ularni yengish yo'llarini ishlab chiqmoqdalar. Natijada o'qituvchilarning amaliy faoliyatida yangi metodik qo'llanmalar, treninglar, tajriba darslari yaratilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari va farmonlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. (Yoshlar ta'limi va kadrlar tayyorlash qismi).

2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. (Ta'lim sifatini oshirish va til siyosati qismlari).

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi "O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5850-sonli Farmoni.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi "Mamlakatimizda o'zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6084-sonli Farmoni.

II. Nazariy va Metodologik adabiyotlar

1. Mahmudov N. Til. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.

2. Xolmanova Z. Kasbiy nutq madaniyati (O'quv qo'llanma). – Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2019.

3. Jalolov J.J. Chet tili o'qitish metodikasi (Umummetodik asoslar sifatida). – Toshkent: O'qituvchi, 2012.

4. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A learning-centered approach. – Cambridge University Press, 1987. (Kasbga yo'naltirilgan ta'limning xalqaro modeli sifatida).

5. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Markaz, 2003.

6. Sobirova, M. (2022). Anthropocentric approach to language. ISJ Theoretical&Applied Science, 07(111), <http://t-science.org/arxivDOI/2022/07-111.html> – P.36-39.

7. Sobirova, M. (2022). In imparting humane education use of integrated technology. In Volume 8, Issue 1, of JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, ISSN No: 2581 – 4230. Impact factor 8.155. VOLUME 8, ISSUE 1, January 2022, Published by Novateur Publication, M.S. India. – P.151-158. <https://repo.journalnx.com/index.php/nx/article/view/3880/3718>

III. Amaliy tadqiqotlar va elektron resurslar

1. Abdupattoev M. Talabalarning kasbiy-nutqiy kompetensiyasini shakllantirish muammolari // Ilmiy xabarlar jurnali. – 2021.

2. WAC Clearinghouse. Introduction to Writing Across the Curriculum. [Elektron resurs]. URL: <https://wac.colostate.edu/>

3. European Centre for Modern Languages. Language for Work: Tools for professional development. [Elektron resurs]. URL: <https://www.ecml.at/>